

Verslag Evidence-based Foodsystem Design Op weg naar een regionale voedsel strategie voor de MRA

Woensdag 14 maart, Prins Hendriklaan, Hoofddorp

Opening (Yvonne Lub)

Welkom aan de aanwezigen namens alle partners.

Het Podium voor Architectuur (PVA) heeft meerjarige inhoudelijke programmalijnen die veel verder gaan dan alleen architectuur. Wij willen een integrale opgave maken van thema's als: waterproblematiek, energieopgave, woningopgave, recreatieopgave en voedselopgave. Het doel is de regio als goed voorbeeld op de kaart te krijgen zodat we als voorbeeld kunnen fungeren. Dit past heel goed bij deze bijeenkomst. Er is een mooi multidisciplinair gezelschap aanwezig vandaag.

Voorstelronde

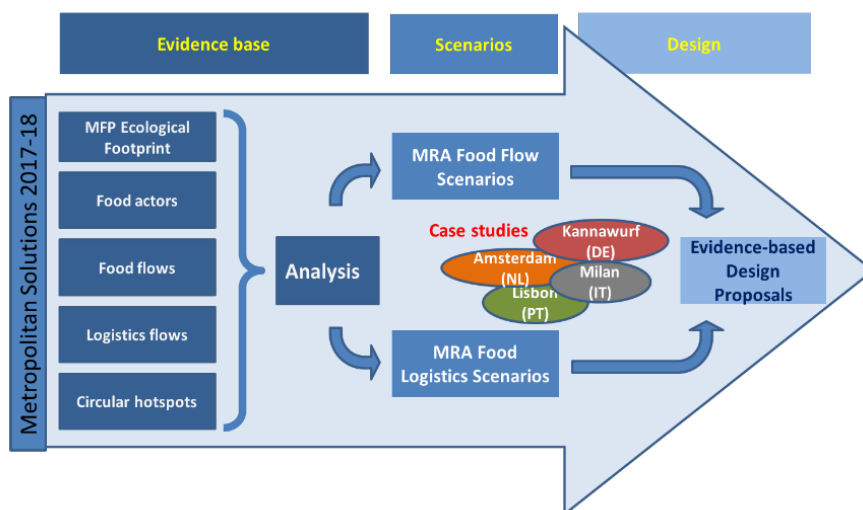
De aanwezigen uit MRA, PNH, gemeente, Food Council, Food Hub, atelier Loos van Vliet, NMCX, masterstudenten WUR, AMS, PARK21, Berenschot, agrarische sector, Cultuurgebouw stellen zich voor. Zie deelnemerslijst

Toelichting project (Dirk Wascher)

Wascher is betrokken bij project Evidenced based en werkt ook voor Wageningen UR. Op dit moment is hij veel bezig met voedselplanning ook voor Rotterdam Foodcluster. In zeer korte tijd is er een interessante samenwerking met PVA ontstaan. Het project loopt sinds zomer 2017 en wordt afgesloten in mei 2018. De laatste maanden worden met name besteed aan dimensie ontwerpen en scenario ontwikkeling.

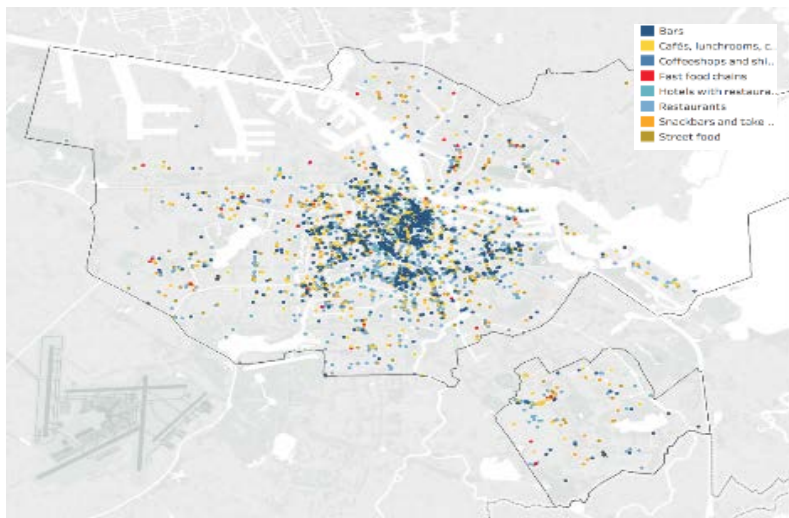
Het programma wordt toegelicht.

Presentatie Evidence-based Foodsystem Design (Dirk Wascher)

Verzamelen van data over voedselsystemen en de verschillende variaties daarbinnen. Tevens het herkennen van voedselsystemen. Data die beschikbaar zijn sterk op locatie gericht, maar de slag naar: 'Hoe ziet het voedselsysteem eruit?' is een uitdaging. Wageningen UR is al jaren bezig voedselstromen in kaart te brengen en er is nog steeds geen beeld hoe de voedselstroom voor MRA eruit ziet. Hoe kan het toekomstige voedselsysteem eruitzien om een transitieproces op gang te brengen?

Deliverable dashboard voedselactoren

Methodiek logistiek stromen

Beperkt tot waar lokale belangstelling groot is: Zaanstad, Almere en Haarlemmermeer.

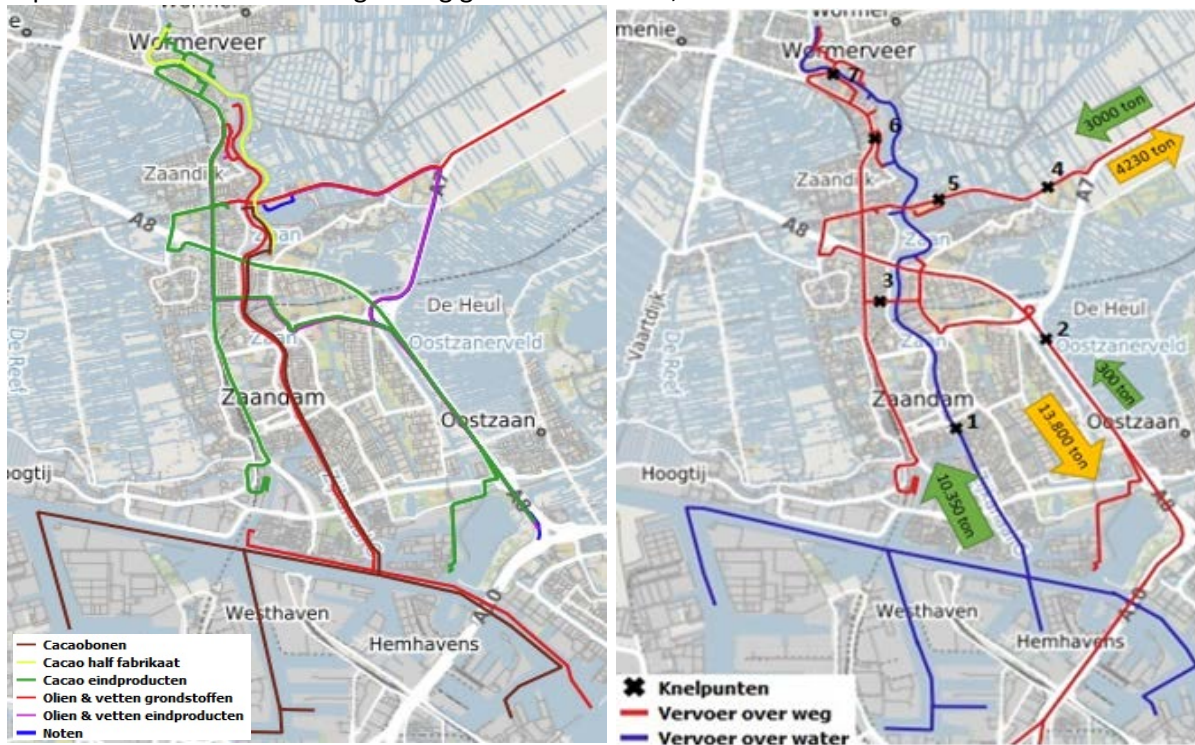
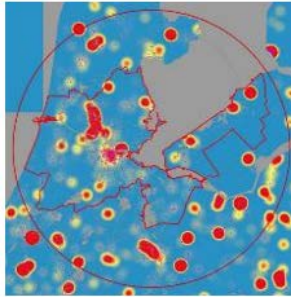

Figure 1: Logistics flows to and from selected food industries along the Zaan - by product type. Map credits R. Wilmink, HvA

Figure 1: Logistics flows to and from selected food industries in Zaanstad and traffic bottlenecks. Map credits: R. Wilmink, HvA

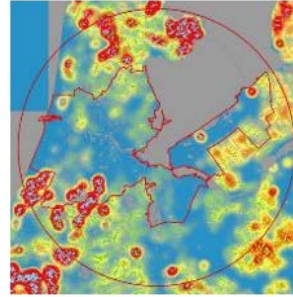
Deliverable ruimtelijke analyses

**Heat map of food
industry companies**

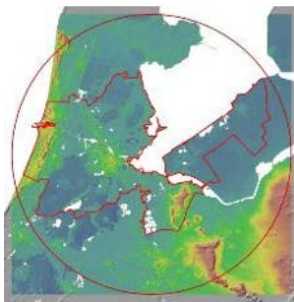
**Food industry
companies**

**Heat map agricultural
holdings**

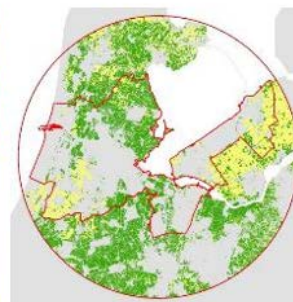
**Agricultural holdings
with more than 60.000
TGW**

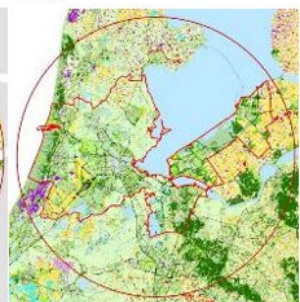
Topography

Soil types

Land use lots

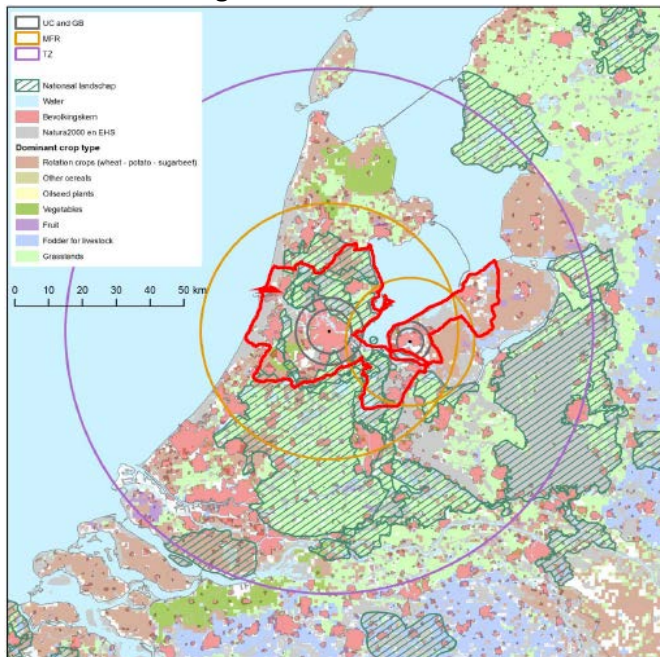

LG7 Land use data

Onderliggend fysieke systeem wordt toegelicht aan de hand van kaarten. Later wordt naar de kansen en beperkingen gekeken in kleine groepen.

Verschillende landgebieden worden uitgelicht (polder, veengrond, zandgrond). Onderliggend systeem geeft kansen en beperkingen die we mee moeten nemen als we een nieuw systeem willen ontwerpen. Een andere laag is de economische structuur van de metropool regio, beperkt tot de voedselketen. Op de kaart wordt productie uitgelicht; waar producten en tuinbouw de regio bepaalt, hetzelfde geldt voor voedselindustrie en groothandel.

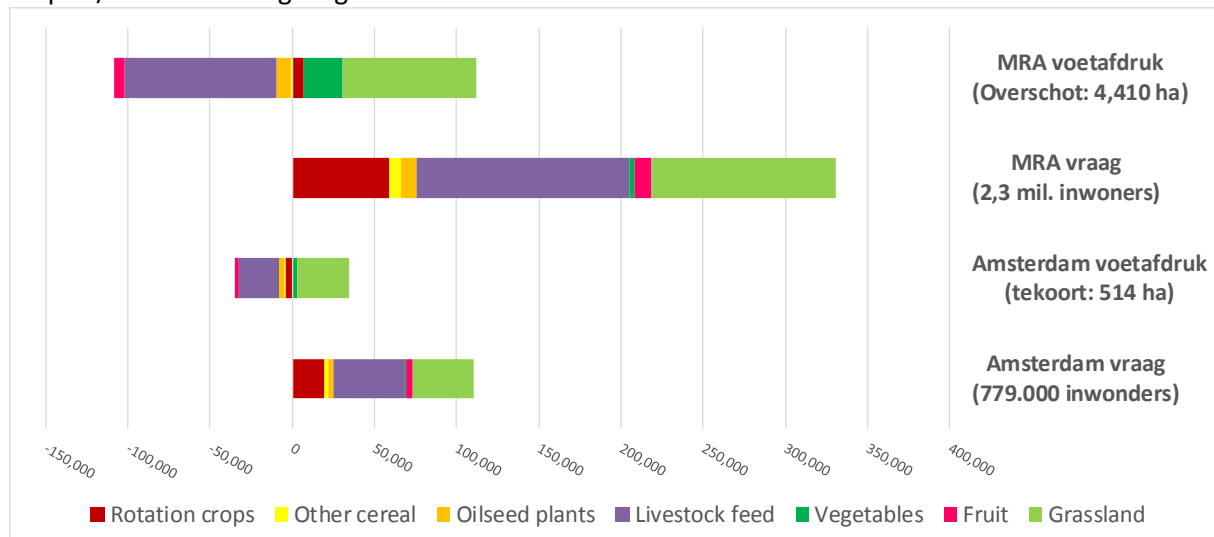
Deliverable ecologisch voetafdruk MRA

Berekening voetafdruk in de Metropoolregio wordt toegelicht voor Amsterdam en Almere. Op beschikbare grond die niet beschermd is of waar bos, water of stedelijk ontwikkeling is. Hoeveel grond is nodig is om de bevolking van Almere en Amsterdam van voedsel te voorzien?

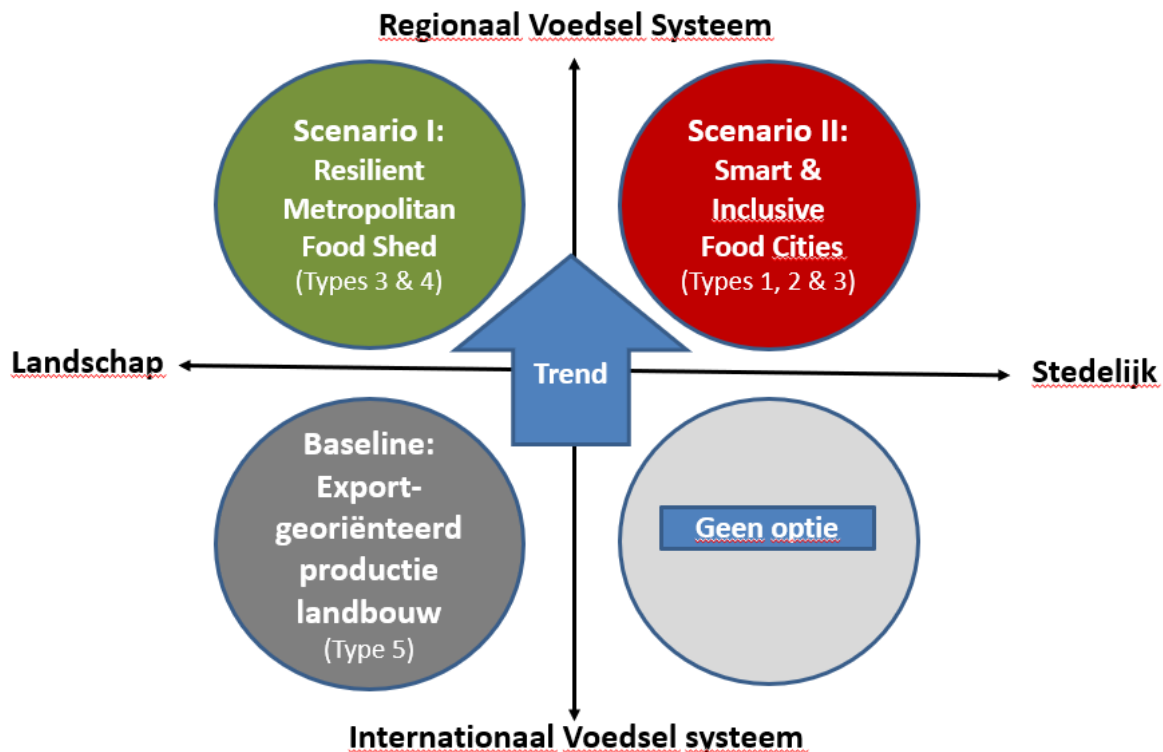
Deliverable ecologisch voetafdruk MRA

Surplus/deficit en vraag diagram voor MRA en Amsterdam

Negen voedselgroepen zijn meegenomen in de verdeling van de ruimte zoals die er nu is. Als je dit wilt toepassen op de behoefte, is de constatering dat er een chronisch te kort aan livestock feed is. Vooral omdat er veel vlees wordt gegeten, maar ook aan fruit en groenten is een tekort. Ter vergelijking: in steden als Milaan, Berlijn en London is de eigen beschikbaarheid ook beperkt.

Visie: voedselscenario's en ontwerpen

Heel veel grond wordt ingenomen voor bestaande grote landbouw die export georiënteerd is en zich in hoge mate op productie richt. Hoe kun je van deze trend loskomen?
Er zijn twee scenario's denkbaar: op landschap gericht en stedelijk gericht.
Trend van internationaal naar regionaal op 2^e niveau op steden richten.

Straks zullen we in groepen de volgende scenario's bespreken:

Scenario 1: resilient metropolitan food shed

Uitgaand van landschappelijke eenheden, een combinatie tussen:

1. Hoge productiviteit/resource efficiënte landbouw op goede bodem (bijvoorbeeld droogmakerijken);
2. Alternatieve, klimaatvriendelijke landbouw op minder geschikte bodem (bijvoorbeeld op veenweidegebieden).

Kenmerken:

- Vermindering van exportproducten/bulk
- Verhoging aandelen fruit & groente
- Waarborging drinkwater, agro bosbouw, minder CO2
- Nieuwe, duurzame vormen van gemengde bedrijven
- Infrastructuur en good hub sleutel voor transport
- Aantrekkelijke, multifunctionele landschappen
- Hoge voedsel autonomie in MRA (>25%).

Scenario 2: Smart & Inclusieve Food Cities

Geen alternatief voor scenario 1, maar heeft wel andere uitdagingen.

Storyline: uitgaande van stedelijk weefsel, een combinatie tussen:

1. Voedsel innovatie, circulariteit en vertical landbouw strategieën domineren stadontwikkeling
2. Burgers en consumenten zijn nauw betrokken als producten en actoren.

Kenmerken:

- Het ontstaan van nieuwe smart food districts
- Nieuwe vormen van voedselparken voor burgers
- Synergie met ander sectoren en circulaire economie
- Permacultuur landbouw en community gardens
- Nieuwe voedsel transport netwerken
- Aquaponic systemen in de binnenstad
- Hoge voedsel autonomie in MRA (>25%)

Sessie tafel 1

Leidende principes

1. Belangrijk om een paar vormen van economische activiteit te bedenken die we als schadelijk zien en die een positieve wending te geven.
2. Een paar activiteiten die te lokaliseren zijn en de verduurzaming van het voedselsysteem zouden bevorderen. Voorbeeld: de visserij in IJmuiden die nu voor 96% van de export vist zou een mooi regionaal product kunnen zijn.
3. Eiwit revolutie
4. Jammer dat efficiënte landbouw en klimaatvriendelijke landbouw als twee verschillende mogelijkheden worden genoemd. We moeten kijken hoe we die twee samen kunnen voegen. Hoe kun je goed voor de bodem zorgen, beter voor het milieu werken en toch een hoge productie realiseren?
5. Om bodem gezond te houden is veel organisch materiaal nodig. In compost zit heel veel plastic, de nieuwe plastic soep. Scheiden brengt logistiek probleem met zich mee plus het vraagstuk aan het begin of het einde van de cyclus scheiden.
6. Wat ontbreekt in beide scenario's: de mensen die het produceren, de mensen die bewerken, de mensen die het eten.

In de discussie komen de volgende gesprekspunten naar voren:

- Boerderij van de toekomst is tuinderij van de toekomst (Ron Baan, alle high tech die de tuinbouw heeft bij elkaar. Op geen enkel manier van bestaande cycli afhankelijk).
- Twee stromen: meer regionaal in samenhang met de stedeling
- Intensivering die niet grondgebonden is en volledig high tech is de toekomst. Er moeten heel veel tussenstappen genomen worden, het moet geleidelijk.
- Traditionele akker of high tec. Wat zou je in Haarlemmermeer kunnen doen om mensen te voeden? We moeten accepteren dat de consument meer gaat betalen voor een product of de tussenschijven moeten inleveren.
- Verziltingsproblematiek is niet groot.
- Mindset omzetten: naar seizoenen eten.
- Teelt in de regio is heel eenzijdig: aardappels, graan, bieten en uien. Er is veel vraag naar andere voedingsmiddelen. Deels door variatie in etnische achtergrond.
- In Amsterdam zijn veel ondernemers die voor weinig willen ondernemen. Moeten we dan naar gebieden als Bijlmer? Verticale landbouw om de stad. Grondprijs is van invloed.

- In de data zou de grondprijsanalyse meegenomen moeten worden. Subsidie is van belang.
- Internationale markt bestaat ook. Focus op wat je binnen de regio wilt, maar ook op internationale markt. Beiden moeten naast elkaar bestaan.
- Het water gebruiken voor drijvend voedsel?
- Om afvalstoffen om te werken heb je ruimte nodig. Composthotels zet geen zoden aan de dijk. Je kunt dat wel gebruiken als opstap naar iets grootschaligs.
- In Arnhem is een food platform op internet waarop mensen rechtstreeks regionaal producten kunnen kopen.
- Foodcentrum Amsterdam bevoorraadt de horeca in de stad. Groothandelsmarkt is gevestigd midden in het meest dichtbebouwde deel van de stad. In feite fungeren zij als opslagruimte voor de Amsterdamse horeca. Hierdoor kan kleine horeca bestaan. Vorm van een moderne coöperatie/intermediair plan van aanpak.
- Mindmap van de lagen. Dat is het niveau waarop we het in beeld kunnen krijgen.
- Tussenhandel uitschakelen. Direct kopen bij de boer.
- Veldleeuwerik (groep van boeren) willen zorgen voor de bodem. Misschien goed om die groep uit te horen.
- Supermarkt van de toekomst: verschillende partijen onder 1 dak. Voorbeeld: Supermarkt Amazone.

De discussie is veel meer aan onderliggende principes onderhevig. Kringlopen verbeelden, netwerken in kaart brengen zal inspirerend werken. Logistiek, productie, educatie zijn belangrijk lagen.

Sessie tafel 2

Voedselproductie inzetten als oplossing inzetten voor stedelijke problematiek:

- Recreatief productief groen
- Voedselproductie koppelen aan Energie opgave
- Voedsel productie als geluidscontour
- Voedselproductie als landschapsbescherming

Hoe ga je met de veenweide problematiek om? Waterspiegel moet omhoog om bodemdaling tegen te gaan en ga je verzilting tegen?

Maak een plan waar welke productie mogelijk is?

Creëer een betere relatie tussen stad-land. Maak daarbij ook gebruik van de tijdelijkheid/ pauze landschappen, dit zijn landschappen die tijdelijk braak liggen.

Ruimtelijke opgaven zeer integraal opgaven. Er liggen veel claims en plannen voor dezelfde gebieden, maar krijg je nu een integraal ontwerp?

Op het thema voedsel zijn er zeer veel (kleine) initiatieven. De kracht is om die samen te laten werken, maar hoe krijg je dat voor elkaar?

PARK21 biedt interessante ontwikkelingen voor voedselproductie. Samenwerken met agrariërs die de kansen zien, maar wat is de win-win voor agrariërs. Hoe kun je hen betrekken op zo'n manier dat ze niet alleen dezelfde inkomsten behouden maar daar ook nog iets extra voor terugkrijgen. Als dat

niet lukt is samenwerken moeilijk tot onmogelijk. Er wordt nog enorm onderschat hoe duur het onderhouden van het park is, daar kan het park wel eens op vast lopen. Boeren kan je niet zomaar inzetten als beheerders want beheer moet Europees worden aanbesteed.

Voedselproductie in de stad moet meer gaan over beleving van voedsel. Kijk ook goed naar goede voorbeelden van Community Support Agriculture.

Gemiddelde graankorrel reist 3000 km, die van boer Pieter maar 30 km (boert biologisch graan). De kansen liggen voor de agrariërs in het produceren met het gezicht naar de maatschappij toe en er niet vanaf. Maak daarbij ook gebruik van de bestaande logistieke lijnen van de Retail (AH), de keten is er immers, dus waarom geen gebruik maken.

Korte samenvatting van beide sessies

Sessie 1

Als je verbeeld, verbeeld dan netwerken cycli op verschillende schaalniveaus. Het is niet gelukt tot een ruimtelijke prent te komen, maar is misschien ook minder belangrijk in deze fase.

Paar punten worden uitgelicht:

1. Kritische opmerking richting verzamelde data. Grondprijs en kostprijsontwikkeling moet op dat niveau meedraaien.
2. Kijken naar voedselproductie en de binding van de consument en de producent .
3. Je hebt te maken met internationale landbouw. Daarnaast boeren die nevenfuncties nodig hebben om in hun bedrijfsvoering te blijven bestaan. Daar zitten meer aangrijpingspunten voor lokale markt. Allerkleinste schaalniveau: de volkstuin met de sociale binding.
4. Niet veranderen maar aansluiten op het goede schaalniveau.
5. Slag naar een ruimtelijke droom: vaststellen van leidinggevende principes.

Sessie 2

Rode lijn: schaalniveau richting stad. Uitgangspunt was stadontwikkeling met groene vinger systeem. Daarnaast het verschil tussen weidengebieden waar je door nattigheid ander mee om moet gaan. Tijdens de discussie zijn we op zoek gegaan naar bestaande structureren (bijvoorbeeld Park 21). Die initiatieven hoeven niet allen op die specifieke plek.

Driedeling stadslandbouw: landbouw op kleine schaal, landbouw als productie, landbouw als verbindende functie (beleving). Kleine initiatieven in stad zijn meer op verbindende factor gericht.

Het idee ontstond iets te doen richting geluidshinder of glastuinbouw van het gas af.

Voedsel is totaal geen structurerend ontwikkelprincipe in ontwerpinstrumentarium van gemeenten. De agrarische sector wordt gezien als restgebied. Het is goed om ruimtelijke consequenties in beeld te krijgen. Hoeveel hectare heb je nodig?

Tot slot geven alle aanwezigen aan de bijeenkomst nuttig te hebben gevonden. Het zou wel fijn zijn al er nu iets concreet mee gedaan kan worden. Iedereen kan sowieso beginnen met lobbyen in zijn of haar eigen netwerk.

Aanvullende opmerkingen Podium voor Architectuur:

Een dringende opgave is het continueren van de *inventarisatie van de locaties*, het in beeld brengen *inclusief het netwerk en de actoren* die daarbij horen.

Inventariseer met aandacht voor het type voedselproductie dat bij een specifieke locatie past:

-De aanwezigen uit Amsterdam hebben veel belang bij de *kleinschalige productie met een sterk sociale en educatieve component*.

-Agrariër Pieter Bijlsma werkt aan de overstap naar *biologisch*.

-In Rijsenhout liggen kansen voor *verbouw in kassen*, kleinschalige voedselproductie met leerplaatsen, *kweek op water, drijvende kassen* enz.

-Forward Farm Bayer zit op de lijn van intensieve productie vanuit *technologie*

En er is meer .... Is stapeling een kans?

Al deze lagen hebben netwerken, met een overlap. Als we die in beeld brengen kunnen we *koppelingen maken*.

Het goede is dat de regio bij de juiste verkenning en verbeelding een *proeftuin met een diversiteit aan typologieën voedselproductie en landschappen* kan huisvesten. Een proeftuin waarbij geëxperimenteerd kan worden wat voor welke producent en consument passend is. Wat de opbrengst kan zijn vanuit de diverse productiemethoden.

Die proeftuin past bij de aard van de regio: internationaal, luchthaven, grootstedelijkheid gemengd met ruimte van het platteland. *Als we het hier niet realiseren, waar dan wel?*